

N:o 11.

Ank. till Riksd. kansli den 16 april 1892, kl. 5 e. m.

Första Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 1, i anledning af väckt motion om tillsättande af en komité för behandling af frågan om förbättrande af arbetarklassens ställning.

Uti en till utskottet hänvisad motion har friherre Klinckowström föreslagit, »att Riksdagen ville för sin del besluta en underdånig anhållan, att Kongl. Maj:t täcktes, med görligaste första, utse en komité af dertill lämplige personer, för att utreda den s. k. arbetarefrågan till alla dess delar, och på grund deraf framställa de förslag till arbetareklassens förbättrade förhållanden, hvartill ifrågavarande utredning kan föranleda».

I inledningen till ifrågavarande motion påpekar motionären, hurusom den s. k. arbetarefrågan allt mer och mer blifvit af beskaffenhet att väcka allvarliga bekymmer, beroende derpå, att arbetarne kastat sig i armarna på det socialistiska partiet, som i sina sträfvanden att på alla områden omstörta de nuvarande samhällsformerna sålunda vunnit nitiska och talrika anhängare i städernas arbetarebefolkningar, synnerligen bland storindustriens arbetare. Sedan motionären härefter redogjort för det af arbetarne hittills förnämligast använda medlet i striden emot arbetsgifvarne, nemligen arbetsinställelser eller strejker, samt, genom den utredning han egnat åt det material han i detta ämne samlat, kommit till det resultat att arbetsinställelser dels förorsakat ofantliga förluster för såväl arbetsgifvare som arbetare, dels i ett stort antal fall ej ledt till det med dem afsedda mål, öfvergår motionären till en undersökning af arbetarefrågans innebörd eller de arbetarnes önskingar, hvilka, enligt motionärens åsigt, samhället både kan

och bör tillgodose och som motionären sammanfattar i tre stora grupper, *bröd, upplysning* och *rösträtt*, dervid motionären såsom *bröd* betecknar allt, hvad till det dagliga livets uppehälle och nödortft hörer, och derunder inbegriper *underhåll, beklädnad* och *bostad* för arbetaren och hans familj.

En förbättring i arbetarens underhåll kan ske på två olika vägar: genom höjandet af hans inkomster och genom minskandet af hans utgifter. Arbetarnes inkomster kunna, enligt motionärens förmenande, höjas genom att i stor skala och inom flertalet industrier och näringar vidtagas sådana åtgärder, att arbetarne få med arbetsgifvarne dela nettoarbetsvinsten; och åt en redogörelse för det sätt, hvarpå en dylik delning (*participation*) inom olika länder och yrken genomförts, egnar motionären större delen (sidd. 85—185) af motionen, till hvilken utskottet får i detta afseende hänvisa. Ett annat medel för höjande af arbetarnes vilkor ser motionären i de inom England och Frankrike inrättade skiljedomstolar (i det sistnämnda landet kallade *Conseils de Prud'hommes*) emellan arbetare och arbetsgifvare, rörande hvilka domstolars verksamhet motionären redan i inledningen till motionen lemnat en närmare redogörelse. För minskande af arbetarnes lefnadsomkostnader anser motionären åter, att mycket kan åtgöras af statsmagterna och de förmögnare samhällsklasserna, såsom exempel hvarpå motionären nämner organiserandet af konsumtionsföreningar och återinförandet af lifsmedeltaxor. För vinnandet af en bättre och billigare beklädnad för arbetarklassen rekommenderar motionären ett allmännare återupptagande af hemslöjden, hvarmed äfven skulle vinnas en lämplig sysselsättning för de arbetande klasserna på landsbygden under den mörka delen af dagen vintertiden; i hvilket sammanhang motionären får tillfälle att uttala sina sympatier för de så kallade nationaldrägterna.

Motionären öfvergår härefter till den för arbetarne så viktiga bostadsfrågan och påpekar i detta afseende förhållandena i så väl vårt fädernesland som utlandet. Ett medel att förbättra dessa förhållanden ser motionären i utfärdandet af en lag angående byggnaders beskaffenhet samt motsvarande helsovårdsåtgärder, hvarjemte påyrkas förbud mot öfverfyllnad i bostäder (inrymmande af för stort antal personer i samma rum), såsom flerstädes utomlands stadgats. Det hufvudsakligaste hjälpmedlet vore dock uppbyggandet af goda och billiga arbetarebostäder, dervid helt naturligt den frågan träder i förgrunden, åt hvem detta skall anförtros, staten, kommunen eller den enskilde, hvilken sistnämnde härvid kan ledas antingen af rent människovänliga eller ekonomiska intressen. Exempel på så väl det ena som andra slaget af dylik byggnadsverksamhet anföras, jemväl från Sverige, hvilka dock hufvudsakligen afse hvad som åtgjorts för förbättrande af stadsarbetarnes bostäder. Beträffande den arbetande landt-

befolkningens bostäder åter erinrar motionären om de sträfvanden att bereda denna befolkning ett eget hem, som ligga till grund för det s. k. hemstadssystemet, och skänker sitt erkännande åt det intresse, hvarmed detta i Sverige omfattats af de magtegende.

Sedan motionären härefter omnämmt de lagstiftningsåtgärder, som i vårt fädernesland vidtagits för att bereda arbetarne skydd mot yrkesfara, försäkring för olycksfall i arbete, pensionering på ålderdomen m. m. dylikt, öfvergår motionären till det andra af de uppställda önskningsmålen, *upplysning*, dermed motionären afser undervisning för arbetaren både i allmänhet och särskildt för vinnande af nödig yrkesskicklighet: den undervisning, som i slöjd och dylikt meddelas på statens bekostnad, vore allt för obetydlig; och dessutom borde undervisning i andra allmänt bildande ämnen kunna meddelas genom föredrag m. m. i långt vidsträcktare grad, än hvad nu är förhållandet.

Slutligen och vid behandlingen af det tredje önskningsmålet, *rösträtt*, ingår motionären på en kritik öfver de nuvarande grunderna för så väl valrätt som valbarhet till Första och Andra Kammaren och framställer förslag till sådana ändringar i dessa afseenden, som, enligt motionärens förmenande, skulle kunna verksamt bidra till en lösning af arbetarefrågan.

På grund af hvad motionären sålunda i denna synnerligen innehållsrika och vidlyftiga motion anført, kommer han till det resultat, att arbetarefrågan skulle i vårt land vinna en lycklig lösning genom följande åtgärder, som skulle kunna af statsmagterna vidtagas:

1:o. Genom nedsättande af en *komité* af kunnige, erfarne och för arbetsklassens väl nitälskande personer, som skulle undersöka, efter tillförlitliga upplysningars infordrande, arbetarefrågan i alla dess delar samt, efter en tillfredsställande utredning af förhållandena, föreslå de åtgärder, som böra vidtagas för att:

a) skilja och förvara den talrika arbetsklassen från de samhällsomstörtande partiernas utom eller inom densamma skadliga inflytande; och

b) föreslå de åtgärder och utvägar, hvarigenom arbetsklassens rättvisa och billiga fordringar på ett mer än hittills tillfredsställande tillstånd i ekonomiskt, sedligt och politiskt hänseende skulle kunna uppfyllas.

2:o. Att organisera *förlikningsdomstolar* å yrkens och näringars alla områden, deri regeringen, genom sina lagligen befullmäktigade ombud, skulle kunna deltaga och finna tillfälle göra sina åsikter gällande, till hela samhällets skydd, säkerhet och bästa.

3:o. Genom kloka finansiella anordningar förskjuta nödiga penningar

eller bereda kredit till underlättande af organisationen af *konsumtionsföreningar* bland arbetsklassen.

4:o. Åstadkomma lagbestämmelser rörande arbetsgifvares obligatoriska åliggande att, jemte staten och arbetarne sjelfva, organisera *kassor* för arbetarnes skydd mot olyckshändelser, för pensionering på ålderdomen, för vård under iråkad sjukdom, samt vård om afiden arbetares efterlemnade enka och barn.

5:o. Genom eget exempel uppmuntra arbetsgifvare att införa i respektiva yrkes- och näringsföretag en sådan organisation, att *arbetarne må vinna delaktighet i arbetsvinstens nettobehållning*. Sålunda torde staten exempelvis göra detta till ett vilkor för arbetsgifvares erhållande af arbete för statens räkning, men dervid bör regeringen städse respektera den individuella friheten och hvarje kontrakt, afslutadt mellan enskilde. Staten bör vidare uppmuntra med alla lagliga och loffliga medel *delaktighets-systemet*, lärande arbetsgifvarne inse deras pligter härutinnan, och klargöra för arbetarne gränserna för deras rättigheter samt för båda parterna de fördelar, de kunna vinna genom att befästa sina intressen. Regeringen skulle vidare kunna offentliggöra erfarenheter på dessa arbetsområden och ådagalägga, att om delaktighetsystemet blefve allmänt förverkligadt och upprigtigt tillämpadt, skulle mycken oro och oordning, som för närvarande gripit arbetsklassen och hotar i en framtid måhända hela samhället, upphöra, äfvensom de samhällsomstörtande partiernas inverkan på arbetaremassorna af sig sjelf upphöra och förlora all betydelse.

6:o. Att på allt sätt söka gynna, uppmuntra och utveckla *hemslöjden* i alla landsorter genom såväl anslag, lån, premier som ock lokala eller allmänna expositioner; hvarjemte vederbörande landshöfdingeambeten torde anbefallas att i sina femårsberättelser fullständigare, än hvad hittills egt rum, inberätta om hemslöjdens tillstånd och de åtgärder, som kunna och böra vidtagas för att densamma uppmuntra och förbättra. Genom slöjd-undervisning i alla folkskolor, genom särskilda slöjdskolors inrättande öfver allt i landsorterna, genom kringresande skicklige undervisare, genom samlingar af modeller och redskap i hvarje länsresidens, genom tjenliga tryckta afhandlingars utdelande till samtliga folkskolor, deri all husslöjd på ett klart och enkelt sätt framställs, m. m. dylikt skulle otvifvelaktigt mycket från statsmagternas sida kunna åstadkommas för att höja och utveckla den för våra ekonomiska förhållanden så högst viktiga hemslöjden.

7:o. För beredande af sundare, rymligare och billigare *bostäder* kunna regering och riksdag genom sitt gemensamma understöd och ledning verka mycket godt för arbetarnes bästa. Detta skulle i ännu högre grad kunna åstadkommas genom beredande för arbetsklassen af fast bostad med

utsigt till dess besittande såsom sin tillhörighet, om, på sätt motionären förut antydt, staten uppläte å sina kronoskogar mark under vissa villkor och betingelser för arbetare att derå uppföra sin bostad och odla den honom tilldelade, omgifvande marken.

8:o. Att, såvida nu gällande lagar och författningar icke befinnas tillfyllestgörande, skärpa och fullständiga desamma, på det att de samhällsomstörtande partierna och synnerligen dessas ledare måtte lagligen kunna förhindras att *skadligt* inverka på arbetaremassorna och förleda dem uppträda fiendtligt emot arbetsgifvarne samt till dessa arbetsmassors egen ekonomiska skada rödja vägen för socialismens för våra nu bestående samhällsförhållanden och våra ekonomiska och sociala inrättningar så ytterst farliga framtidsdrömmars realiserande.

Ehuru den s. k. arbetarefrågan i dess moderna form senare framträdt i vårt land än i de större kulturländerna, har densamma dock jemväl hos oss tidigt omfattats med intresse, äfvensom framkallat åtskilliga åtgärder för dess utredning och lösning så väl genom utarbetade lagförslag som genom antagna lagar.

Såsom bevis härpå må i främsta rummet anföras, att nitälskan för det uppväxande släktets skydd mot faror i sedligt och fysiskt hänseende, som medfölja ett för tidigt och för hårdt anlitande af dess krafter i vissa industriens tjänst, föranledt häremot rigtade lagbestämmelser. Redan i fabriks- och handtverksordningen den 22 december 1846 förbjöds att till fabriks- eller handtverksarbetare antaga någon, som ännu ej fyllt 12 år, och detta förbud upprepades i förordningen angående utvidgad näringsfrihet den 18 juni 1864, hvilken förordning dessutom föreskrifver, att vid fabriker och handtverkerier personer under 18 år icke få till arbete nattetid användas. Otillräckligheten af dessa föreskrifter föranledde emellertid såväl en skrivelse från Rikets Ständer vid riksdagen 1857 med anhållan om föreskrifter i syfte att förkorta arbetstiden för minderåriga, som äfven motioner vid 1870, 1871 och 1875 årens riksdagar, hvilka hade till följd, att Riksdagen hos Kongl. Maj:t anhöll om utarbetande genom sakkunnige af en författning angående barns och yngre personers antagande och användande i handtverks- och fabriksarbete samt om tillsyn från statens sida öfver de deri meddelade föreskrifters efterlefnad. Den komité, som med anledning häraf tillsattes, afgaf den 19 april 1877 sitt betänkande, hvarefter den ännu gällande förordningen den 18 november 1881 utfärdades angående minderåriges användande i arbete vid fabrik, handverk eller

annan handtering. Denna förordnings i viss mån otillfredsställande föreskrifter i afseende på tillsynen öfver dess efterlefnad föranledde, såsom bekant, tillsättandet af de i lagen om skydd mot yrkesfara omförmälda och sedan den 1 juli 1890 tjenstgörande tre yrkesinspektörer, för hvilka instruktion är den 20 juni samma år utfärdad. På grund dels af särskilda framställningar om vissa ändringar uti ifrågavarande förordning, dels af de frågor om reglerande af arbete i industriella företag och grufvor, som afhandlats vid konferensen i Berlin 1890, i hvilken särskildt officiellt ombud från Sverige deltog, tillsatte Kongl. Maj:t den 13 maj 1891 en komité med uppdrag att, efter utredning af verkningarna af nämnda förordning af den 18 november 1881 samt efter öfvervägande i hvad mån de vid konferensen antagna grundsatser borde i Sverige tillämpas, till Kongl. Maj:t inkomma med förslag till den nya eller förändrade lagstiftning i ämnet, som kunde finnas påkallad jemväl med hänsyn till den, såsom ofvan nämnts, under tiden införda yrkesinspektionen; och har denna komité den 11 mars innevarande år afgifvit förslag till lag angående minderårigas och qvinnors användande i arbete äfvensom förslag till ändringar i förordningen den 18 februari 1870 angående hvad vid tillverkning af tändstickor eller andra tändmedel, för hvilkas behandling vanlig fosfor användes, skall iakttagas till förekommande af käkbensbrand (fosfornekros) bland arbetarne.

Om den i legostadgans 9 § förekommande bestämmelsen, att tjenstehjon i visst fall eger rätt till skadeersättning af husbonden, knappast kan anses såsom uttryck för grundsatsen om arbetarens rätt till ersättning för skada, som tillfogas honom i arbetet, framträder deremot denna princip tydligt i 3 § af lagen angående ansvarighet för skada i följd af jernvägsdrift den 12 mars 1886, hvilken grundsats emellertid redan, vid utfärdande af sistnämnda lag, i vidsträcktare mån sökt göra sig gällande i lagstiftningsarbetet.

Med anledning af en inom Andra Kamnaren vid 1884 års riksdag väckt motion hemstälde nemligen Riksdagen i skrifvelse, att Kongl. Maj:t täcktes låta utreda, om och i hvad mån åtgärder kunde finnas lämpliga för ordnandet af förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare beträffande möjliga olycksfall i arbetet äfvensom för beredande af ålderdomsförsäkring åt arbetare och med dem jemförliga personer, samt derefter göra de framställningar till Riksdagen eller vidtaga de anordningar i öfrigt, till hvilka förhållandena kunde föranleda. Till följd af denna skrifvelse tillsattes den 3 oktober 1884 den s. k. arbetareförsäkringskomitén, som fick i uppdrag att verkställa den af Riksdagen äskade utredningen och derefter afgifva förslag i hithörande ämnen, hvartill jemväl

lades frågorna om ålderdomsförsäkring och sjukkassor. Denna komité, som med sitt vidtomfattande arbete var sysselsatt i öfver 5 år, aflemnade under år 1889

förslag till lag om ålderdomsförsäkring;

förslag till lag om åtgärder för skyddande af arbetares lif och helsa i arbetet jemte förslag till ändringar i byggnadsstadgan för rikets städer den 8 maj 1874;

förslag till lag om försäkring för olycksfall i arbetet;

förslag till lag om sjöfolks försäkring för olycksfall i tjensten;

förslag till förordning angående riksförsäkringsanstalten; samt

förslag till lag om sjukkassor.

Af dessa förslag framlades först för Riksdagen 1889 det till lag om åtgärder för skyddande af arbetares lif och helsa i arbetet, hvilket förslag med några ändringar, deribland ändringen af författningens rubrik till »lag angående skydd mot yrkesfara», af Riksdagen antogs, hvarefter lagen utfärdades den 10 maj samma år.

Då derefter för 1890 års Riksdag framlades förslag till förordning angående försäkring för olycksfall i arbete, uttalades inom Riksdagen, att detta förslag stode i sådant samband med den föreskrifna lagen om sjuk-kassor, att dessa frågor borde lämpligast i ett sammanhang lösas; och ansåg sig Riksdagen emellertid icke kunna bifalla det framställda förslaget, hvarefter detsamma, i vissa delar omarbetadt, jemte förslag till lag om sjukkassor framlades för 1891 års Riksdag. Härjemte äskade Kongl. Maj:t af Riksdagen medel till en riksförsäkringsanstalt och till sjukkasseväsandets befrämjande. Förslaget till lag angående försäkring för olycksfall i arbetet blef likväl ej heller vid denna riksdag antaget, hvaremot förslaget till lag om sjukkassor i en något förändrad form af Riksdagen antogs och af Kongl. Maj:t den 16 oktober 1891 utfärdades.

De till upprättande af en riksförsäkringsanstalt äskade medlen beviljades deremot icke af Riksdagen, som likväl medgaf Kongl. Maj:t rätt att för innevarande år använda det till underlättande af åtgärder för arbetares olycksfallsförsäkring och sjukkassors bildande afsatta belopp dels till förvaltningsbidrag åt sjukkassor, dels till utarbetande och offentliggörande af årsredogörelse för sjukkasseväsendet i riket.

Vid föredragning den 30 oktober 1891 af Riksdagens skrifvelse med anledning af ofvannämnda kongl. proposition samt komiténs förslag till lagar om sjöfolks försäkring för olycksfall i tjensten och om ålderdomsförsäkring, fann Kongl. Maj:t frågan om lagstiftning rörande ålderdomsförsäkring ännu ej hafva vunnit den utredning, att ett tillfredsställande förslag i ämnet derpå kunde grundas, helst denna försäkring likasom

äfvén olycksfallsförsäkringen möjligen borde sättas i samband med och hufvudsakligen grundas på invaliditetsprincipen, hvarför Kongl. Maj:t åt en komité uppdrog att, efter utredning af hithörande förhållanden, inkomma med yttrande i ämnet och de lagförslag, hvartill en sådan utredning funnes böra föranleda. Denna komité har ännu ej afslutat sina arbeten.

Jemväl bostadsfrågan har i någon mån varit föremål för statsmagternas uppmärksamhet.

Sålunda har 1891 års Riksdag, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående upplåtande af odlingslägenheter å kronoparker i Norrbottens län, för sin del medgifvit, att derstädes befintliga, till skogstorp tjenliga lägenheter må, under vissa vilkor, upplåtas till odling och bebyggande, i följd hvaraf Kongl. Maj:t den 29 maj 1891 aflåtit skrifvelse till domänstyrelsen i ämnet, hvarförutom Kongl. Maj:t, med anledning af en vid sistnämnda riksdag, till följd af då väckt motion om beredande af tillfälle för mindre bemedlade att bilda egna jordbruk, af Riksdagen gjord underdånig hemställan, den 25 september 1891 tillsatt en komité för utredning af denna fråga. Enligt Kongl. Maj:ts gifna föreskrift skall komitén taga i öfvervägande, ej mindre i hvilken mån och under hvilka vilkor upplåtelse af jord från kronans egendomar må, för befordrande af det af Riksdagen angifna syftemål, kunna ega rum, än äfvén huruvida berörda syftemål må kunna, genom ändring i gällande lagstiftning eller på annat sätt, befrämjas.

Denna komité, som fortfarande är sysselsatt med frågans utredande, har redan den 5 sistlidne mars afgifvit förslag till lag angående hemmansklyfning, egostyckning och jordafsöndring.

Till hvad motionären omnämnt angående de på enskildt initiativ tillkomna företag, för uppförande af arbetarebostäder och föreningar för egendom i boningshus, tillåter sig utskottet foga den från bilagan till den så kallade »bolagskomiténs» förslag år 1890 hemtade upplysningen att antalet af dessa bolag och föreningar, som till större delen förskrifva sig från förra hälften af 1880-talet, uppgå till närmare etthundrafemtio och äro spridda inom de flesta städer i landet, särskildt Stockholm, Göteborg och Norrköping, samt att sammanlagda taxeringsvärdet år 1889 af bostadsföreningarnas fastigheter uppgår ensamt i Stockholm till omkring 10 miljoner kronor.

Hvad vidare beträffar motionens andra önskemål eller en förbättrad undervisning för arbetarebefolkningen, är den ståndpunkt, vår folkundervisning intager, så allmänt bekant, att utskottet icke anser sig behöfva härför lemna någon särskild redogörelse.

Visserligen har mot folkskolan, måhända icke utan allt skäl, framstälts den anmärkningen att hon i viss mån förts på sidan om sin be-

stämmelse såsom uppfostringsanstalt och nästan uteslutande kommit att utveckla sig såsom undervisningsanstalt. Men om äfven denna beskyllning vore grundad, torde felet icke ligga i gällande författningar utan i deras tillämpning, hvarför ej heller någon åtgärd till folkskolans ändrade organisation torde med anledning deraf böra ifrågakomma.

Utom genom den egentliga folkskolan är för folkundervisningen ytterligare sörjdt genom de så kallade fortsättningsskolorna och folkhögskolorna äfvensom genom föreläsningsskurser för arbetsklassen, hvilka anordnas af vissa anstalter och föreningar, för hvilket ändamål ett årligt anslag allt sedan 1885 varit staldt till Kongl. Maj:ts förfogande, numera uppgående till 20,000 kronor.

Beträffande åter undervisningen i slöjd förtjenar här omnämnas, att ett förslagsanslag finnes i riksstaten uppfördt å 75,000 kronor, hvilket utgår med bidrag å 75 kronor till hvarje folkskola, der undervisning i slöjd på föreskrifvet sätt meddelas; att dylik undervisning lemnas vid folkskolelärareseminarieerna i Karlstad, Lund och Hernösand samt vid folkskolelärareseminarieerna i Kalmar, Stockholm och Skara och kommer att från och med höstterminen innevarande år utsträckas jemväl till folkskolelärareseminarier i Linköping; samt att af det å sjetten hufvudtitelns ordinarie stat upptagna anslag för befrämjande i allmänhet af slöjderna 23,000 kronor för nämnda ändamål varit staldta till hushållningssällskapens disposition, 20,000 kronor utdelats såsom resestipendier åt arbetare för förvärfvande af yrkesskicklighet i utlandet, 5,000 kronor för samma ändamål fördelats bland teknici och 2,000 kronor utgått som arfvode till en undervisare i husslöjd, hvarjemte å extra stat ytterligare funnits uppförda 2,000 kronor till en andre instruktör i husslöjd och 4,800 kronor såsom bidrag till väfskolan i Borås. Hemslöjdsundervisningen har för öfrigt omhuldats af landsting, hushållningssällskap, landtbruksakademien och enskilda slöjdföreningar, genom hvilkas försorg inrättats några så kallade högre eller fortsättningsskolor för husslöjd. Bland dessa äro slöjdskolorna i Hedemora, Sundsvall (Hernösand), Umeå, Vesterås, Venersborg samt på Claestorp, Gålön, Kølingsholm och Önnestad de mest kända, hvartill kommer det enskilda slöjdlärareseminarieriet på Nääs, hvarest såsom känt ett pedagogiskt slöjdundervisningssystem blifvit utarbetadt, som vunnit allmänt erkännande inom och utom landet.

Bland de hjälpmedel motionären föreslagit för arbetarefrågans lösning framstår vidare förskjutandet af penningmedel till underlättandet af konsumtionsföreningars bildande. Ehuru sådana föreningars första framträdande i vårt land ej torde ligga mer än 30 högst 40 år tillbaka i tiden, och de först under de sista tio åren vunnit någon större utveckling, finnas

likväl redan dylika — såvidt utskottet kunnat utreda — till ett antal af omkring 400, hvilka till inemot hälften utgöras af aktiebolag med fastställda bolagsordningar. Särskildt talrika äro konsumtionsföreningarna i de norra länen (Norrländ och Dalarne) och är deras spridning långt större på landet, särskildt i bruks- och sågverksdistrikten, än hvad förhållandet är i städerna, i synnerhet de större, hvilket torde vara beroende mindre på någon bättre sammanhållning emellan arbetarne å landsbygden än derpå, att bristande konkurrens mellan landthandlandena ofta gör det svårt för den mindre bemedlade på landsbygden att hos dessa förskaffa sig sina förnödenheter till billigt pris. Hufvudorsaken till dessa föreningars talrikhet vid ofvannämnda verk torde för öfrigt vara att söka i det understöd i såväl förlag som affärsledning, hvilket kommit dem till del från arbetsgifvarnes sida.

Af hvad ofvan anförts framgår, att en icke oväsentlig del af de i motionen afsedda åtgärderna till främjande af arbetsklassens ekonomiska och sedliga tillstånd antingen redan blifvit genomförda eller utgöra föremål för pågående utredning af dertill förordnade komitéer.

Utskottet har på grund häraf funnit sig böra lemna alldeles å sido de förslag i motionen, rörande hvilka lagstiftningen hos oss nyligen ordnats eller hvilka äro föremål för vederbörlig utredning på grund af Riksdagens beslut, bland hvilka enligt ofvanstående redogörelse äro att märka lagen angående ansvarighet för skada i följd af jernvägsdrift, lagen angående skydd mot yrkesfara, lag om sjukkassor, kongl. skrifvelsen om upplåtande af odlingslägenheter å kronoparker i Norrbotten, lagförslag om olycksfallsförsäkring, om ålderdomsförsäkring, om barns och kvinnors användande i arbete m. m. samt förslag rörande beredandet af tillfällen för mindre bemedlade att bilda egna jordbruk.

Vid pröfning af den ifrågavarande motionen i öfrigt har utskottet icke kunnat undgå att finna, att frågan om förbättrandet af arbetsklassens flerstädes tryckta lefnadsvilkor, hvilka för närvarande i de flesta länder utgöra föremål för särskild omvårdnad från såväl lagstiftningens som vetenskapens och människokärlekens sida, är förtjent, jemväl i vårt land, af den största uppmärksamhet och deltagande. Denna fråga berör nemligen icke blott näringslivets alla områden, utan den ingriper äfven i folkens såväl som de enskildas ekonomiska och sociala välfärd, på grund hvaraf densamma jemväl erhållit en djup politisk betydelse.

De i vårt land redan vidtagna åtgärderna i denna riktning synas ådagalägga, att statsmagtarna äfven hos oss funnit, att lösningen af dessa stora uppgifter icke kan med hopp om afsevärd framgång öfverlemnas

åt de tillfälliga och individuella krafter, som dertill möjligen kunna erbjuda sig, utan att densamma måste sökas genom lagstadgade inrättningar och åtgärder, som ega en fastare karakter och större räckvidd än enskildes sträfvan.

Utskottet har ansett sig i statsmagternas ofvannämnda beslut ega bevis därför, att den uppfattningen vunnit allmänt erkännande, att arbetarefrågans ordnande utgör en vigtig samhällsuppgift, för hvars lösande staten måste träda emellan med sin kraftiga medverkan.

Äro arbetarnes kraf på beredandet åt dem af möjlighet till en bättre och tryggare ställning befogade och rättmätiga, måste det också, enligt utskottets förmenande, finnas med statskloket öfverensstämmande, att dessa kraf, såvidt deras uppfyllande ligger inom möjlighetens gränser, varda, så snart förhållandena det medgifva, under statens medverkan tillfredsställda.

Om i motsats mot denna uppfattning staten skulle, med stöd af äldre statsekonomiska läror, afhålla sig från hvarje inblandning för lösandet af det föreliggande problemet om lindrandet af de lidanden, hvilka härflyta från den stora skilnaden i de menkliga lefnadsvilkoren, från nedtryckta arbetslöner och arbetsbrist, låter det nemligen knappast förneka sig, att en sådan underlåtenhet skulle utgöra ett fel, som framdeles måhända skulle medföra ödesdigra rubbningar i samhällets lugna utveckling. Att dröja med statens ingripande, intill dess dröjsmålet framkallat rubbningar eller faror för samhället, synes ingalunda vara tillrådligt, efter som det kan inträffa, att hvarje åtgärd då kommer för sent.

Utskottet förbiser härvid visserligen icke, att det alltid finnes och skall finnas i mer eller mindre grad sjelfförvållad nöd, som hvarken vill eller kan låta sig hjälpas, samt att de arbetande klassernas ställning derjemte är högeligen beroende på konkurrensen hemma och de vexlande konjunkturerna på världsmarknaden, hvilka i regel helt och hållet undandraga sig statens inverkan, i följd hvaraf ock de områden äro begränsade, inom hvilka staten kan direkt bidra till arbetarefrågans lösning, hvartill uppenbarligen i främsta rummet derjemte kräfves understödet af arbetarnes egen förtänksamhet och känsla af eget ansvar såväl som af all den hjälp, som från den kristliga människokärleken kan förväntas.

Men på grund af hvad ofvan anförts och med hänsyn till hopplösheten för enskilda och föreningar att kunna med egna krafter genomföra afsevärda förbättringar uti ifrågavarande klassers vilkor eller skydda dem för understundom inträffande oförskyld nöd, vågar utskottet hålla före, att det för frågans förande mot en lycklig lösning jemväl för vårt lands lugna utveckling är af nöden, att staten varsamt men oafbrutet fortsätter på den redan inslagna vägen och, så vidt den förmår, lemnar hjälp och

stöd åt de förbättringar, som utan kränkande af rättvisa och billighet kunna åvägabringas.

Med denna åsigt öfvergår utskottet till granskning af öfriga i motionen föreslagna åtgärder, hvarvid utskottet likväl ansett sig böra helt och hållet lemna å sido det i motionens motiv behandlade förslaget om den politiska rösträttens utsträckning, enär upptagandet af detta lifligt omtvistade politiska spörsmål i samband med de föreslagna mera reella och ekonomiska åtgärderna, sannolikt skulle skada och försena framgången af motionens öfriga behjertansvärda syften samt dessutom, äfven om förslaget för öfrigt vore lämpligt och möjligt att genomföra, hvarom utskottet ej vill utlåta sig, skulle skänka endast den del af arbetarne, som ännu saknar rösträtt, en hufvudsakligen formel rättighet, utan att denna rätt kan antagas medföra någon reel förbättring i arbetarnes ställning i allmänhet.

Hvad först angår förslaget till organiserandet af förliknings- och skiljedomstolar tillåter sig utskottet erinra, att denna fråga redan tillföre varit föremål för Riksdagens pröfning, då vid 1887 års riksdag ett af herr Gustafsson i Andra Kammaren väckt förslag om lagstadgade skiljedomstolar mellan arbetsgifvare och arbetare behandlades af samma kammarens andra tillfälliga utskott. Nämnda utskott, som i sitt utlåtande n:o 5 (13), hvartill hänvisas, lemnat en vidlyftig redogörelse för de i utlandet organiserade skiljedomstolar och nämnder, anförde i hufvudsak, att utskottet, som hyste lifliga sympatier för de sträfvanden, som föranledt förliknings- och skiljenämnder såsom medel att lösa de mellan arbetare och arbetsgifvare uppstående tvistigheter, hvarken kunde antaga, att det vore af erfarenheten afgjordt, att statsmagten borde genom sin lagstiftning häri ingripa, eller förbise, huru i många hänseenden invecklad frågan blefve, när man lemnade frivillighetens grund, hvartill komme att utskottet icke varit i tillfälle att underkasta frågan någon från faktiska omständigheter utgående pröfning *med hänsyn till svenska förhållanden*, detta beroende derpå att så godt som intet materiel funnes, som till ledning erbjöde inhemska erfarenheter eller ådagalade erkända behof och uttalade opinioner från deras sida, arbetsgifvares och arbetares, dem saken omedelbart och närmast rörde. Vål hade samma utskott inhemtat, att »införandet af förlikningsdomstolar», som i femte punkten af det vid arbetaremötet i Örebro antagna »Program för Sveriges arbetareföreningar» nämndes, just skulle hafva afsett åtgärder till förekommande eller biläggande af tvister emellan arbetsgifvare och arbetare. Men af detta enstaka och sväfvande uttalande, som dessutom ingenting innehölle om lag-

stiftningens uppgift i detta hänseende, kunde nämnda utskott ingenting sluta om åsigterna hos de af mötet representerade och kunde från de senare åren ej erinra sig mer än ett exempel å en dylik förlikningsnämnd. Att vid ett sådant de faktiska förhållandenas skick söka genom lagstiftning föregripa sakernas naturliga gång, »vore ett försök att bygga utan säker grund, hvarför utskottet hemställde, att motionen icke måtte af kammaren bifallas».

Denna hemställan blef af kammaren bifallen.

För bedömandet af nyttan och behovet af införandet i vårt land af skiljedomstolsinstitutionen är man ännu hufvudsakligen hänvisad till den erfarenhet, som i utlandet härom vunnits, ehuruval äfven härstädes någon erfarenhet på senare tider kunnat hemtas från de tvister, som vid de allt oftare förekommande arbetsinställelserna blifvit enligt parternas öfverenskommelser slitna af skiljemän.

Till ledning för omdömet i detta hänseende anser utskottet därför nödigt förutskicka följande redogörelse för de i utlandet inrättade skiljedomstolars och -nämnders organisation, arbetsätt och kända resultat, detta såvidt tillgängliga källor medgifvit.

Dessa inrättningar förekomma egentligen under tvenne hufvudformer, lämpade efter arbetaretvisternas dubbla art, såsom gällande antingen bestående eller framtida arbetsförhållanden.

Tvister af det förra slaget höra naturligen till domstols pröfning; och det finnes ej något annat skäl än behovet af tekniska kunskaper hos domaren, som kan föranleda dessa tvisters hänvisande till specialdomstolar. Emellertid har just detta motiv flerstädes befunnits vara af den betydelse, att det föranledt inrättande af särskilda »näringsdomstolar», på samma sätt som för handelstvister förefinnas handelsdomstolar. Förebilder för dessa näringsdomstolar hafva varit de franska »Conseils de prud'hommes», först inrättade af Napoleon I i Lyon 1806 och sedan så småningom spridda öfver hela Frankrike, så att deras antal år 1886 uppgick till 136, hvardera omfattande ett visst territorium med kompetens att afdöma alla tvister rörande *bestående aftal* emellan arbetsgifvare och arbetare i alla näringsgrenar inom domstolens område och således ej inskränkta till hvar sin näring, hvilket anmärkts såsom ett fel i deras organisation. Deras medlemmar bestå till lika antal af arbetsgifvare och arbetare, hvartill komma af medlemmarne utsedd president och vice president. Domstolarne arbeta på två afdelningar eller »bureaus», nemligen »le bureau particulier», som består af en arbetsgifvare och en arbetare med uppgift att söka åstadkomma förlikning mellan de tvistande, och »le bureau général», bestående af minst 5 medlemmar, hvilka, om ej

förlikning kan åstadkommas, döma i saken. Utslagen verkställas såsom vanliga domstolsutslag.

Det är emellertid icke denna form, hvilken dock legat till grund för de jemväl annorstädes inrättade »Conseils de prud'hommes» och »Gewerbe-gerichte», vid hvilken det största intresset anknyter sig vid sökandet efter en lämplig organisation för afhjelpandet af tvister emellan arbetsgifvare och arbetare. Det största antalet sådana tvister är nemligen ej af den beskaffenhet, att de låta sig afdömas af en dylik domstol med uteslutande kompetens för tolkning af redan bestående aftal. Den organisation, som varit af ojemförligt större betydelse för arbctarefrågan, är den, som utvecklats sig i de engelska »boards of arbitration and conciliation», förliknings- och skiljenämnder, som hafva till uppgift att förebygga, förlika och, om detta ej lyckas, genom skiljedom afgöra tvister rörande framtida arbetsaftal. Ursprungligen uppkomna på 1860-talet i två skilda former, den ena, enligt Mundellas system, hufvudsakligen gående ut på förlikning, och den andra, den af Kettle organiserade, afsedd för skiljedom, hafva dessa nämnder, som tillkommit utan all statens medverkan, utvecklats till en fast organisation, hvilken är sammansatt och verkar på följande sätt. Hvarje nämnd, hvilken inom sitt distrikt omfattar blott en industri, består af ett visst antal, till lika antal af arbetsgifvare och arbetare valda medlemmar, en för hvarje verk, samt, förutom president och vice president samt sekreterare, en s. k. »referee» eller skiljeman, hvilken det tillkommer att i fall af lika röstetal i nämnden afgifva utslagsröst. Yppar sig vid något verk i förhållandet emellan arbetsgifvare och arbetare anledning till missnöje och den missnöjde ej sjelf kan få felet rättadt, vänder han sig till representanten i nämnden för det verk han tillhör, hvilken, efter undersökning af förhållandet, genom sekreteraren hänskjuter saken till »stående utskottet», »undersökningskomitén», d. v. s. den afdelning af nämnden, som har att utöfva en förberedande verksamhet och att afgöra alla till densamma hänskjutna frågor med undantag af tvister om allmän höjning eller sänkning af lönerna. Kunnat komiténs medlemmar icke förena sig om ett beslut, hänskjutes frågan till refereen, som likaledes i de fall, då ej heller *nämnden* kan enas, fungerar såsom skiljedomare.

Dessa nämnder hafva för den engelska industrien visat sig vara af stort gagn och de hafva af denna anledning i mer eller mindre grad legat till grund för de på kontinenten gjorda försök att ombilda de redan befintliga näringsdomstolarne till institutioner, mera lämpade än förut att förebygga och förkorta de för såväl arbetsgifvarne och arbetarne som industrien i dess helhet så förderliga arbetsinställelserna. Bland dylika försök torde det märkligaste vara den genom lagen den 29 juli 1890 i

Tyskland införda bestämmelsen, hvarigenom åt »die Gewerberichte» uppdragits att vid hotande eller uppkomna tvister angående fortsättning eller återupptagande af arbetet vara verksamma såsom förlikningsnämnder, i hvilket fall »näringsdomstolen» förstärkes med representanter för de tvistande parterna. Lämpligheten af denna organisation är emellertid mycket omtvistad och den har allt för kort tid varit i verksamhet för att om dess beskaffenhet tillåta något grundadt omdöme.

En fråga, som vid bedömandet af hithörande förhållanden tydligen i främsta rummet kräver beaktande, är den om möjligheten att bringa ett af en dylik nämnd meddeladt utslag till verkställighet; och vid denna frågas besvarande är i synnerhet utvecklingen af de engelska förlikningsnämnderna af det största intresse. Vid dessa nämnders införande sökte man nemligen (Lord St Leonards Act af 1867) att genom stadgande af viten och andra straffpåföljder framtinga lydnad för det meddelade utslaget. Men det visade sig snart, att dessa bestämmelser liksom det uti Arbitration Act af 1872 förekommande stadgandet om utslagets exigibilitet på laglig väg, så framt det inom 48 timmar efter meddelandet godkänts af arbetarne, vore fullkomligt obehöfliga, och det uppgifves, att, ehuru dessa bestämmelser ännu äro gällande, något af en dylik engelsk nämnd gifvet utslag aldrig behöft tvångsvis genomföras. För detta lyckliga förhållande anser man sig hafva att tacka å ena sidan tillvaron af väl organiserade fackföreningar, hvilka genom det inflytande de utöfva på sina medlemmar genomdrifvit utslagens verkställighet, och å andra sidan arbetsgifvarnes redbarhet och fruktan för att genom vägran att ställa sig ett dylikt utslag till efterrättelse mot sig väcka den allmänna opinionen. Denna fackföreningarnas betydelse såsom förutsättning för möjligheten att genomdrifva verkställandet af förliknings- och skiljenämndernas utslag har nödvändiggjort en granskning af beskaffenheten utaf de hos oss befintliga föreningarna af dylikt slag.

Utskottet, som förskaffat sig upplysningar om åtskilliga svenska föreningars stadgar, har funnit, att, om också de flesta fackföreningar vid sin uppkomst icke synas hafva innehållit några socialistiska element, de likväl sedermera och i synnerhet på de allra sista åren mer och mer hafva anslutit sig till de socialistiska idéerna, derom deras stadgar gifva talrika vittnesbörd. Under det att föreningarna i början såsom sitt ändamål i sina stadgar framhöllo anskaffande af bibliotek och beredande af bildande sysselsättning åt medlemmarne, stärfjandet af missbruk bland arbetarne, befordrande af nykterhet, bildandet af sjuk- och begravningskassor, anskaffande af billigare varor genom egna handelsbodas upprätthållandet af det goda förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare

särskildt genom förebyggandet af strejker och inrättandet af förlikningsnämnder för desammas biläggande, och i allmänhet »arbetarnes bästa i andligt och timligt afseende», framträda i stadgar från början af 1880-talet och derefter i stigande grad sådana uttryck som »arbetsgifvarnes förtryck», »en mera jemn och rättvis fördelning af arbetsvinsten», som »bör tillfalla dem som arbeta», »arbetsgifvarnes förtryck och despotism», »allmän rösträtt», »arbetarnes sammanslutning till ett politiskt parti» m. m. dylikt. Med kännedom i öfrigt om det stora inflytande det socialistiska partiet vetat förskaffa sig inom arbetareföreningarna, hvilket jemväl torde framgå af bifogade tablå (Bil. litt. A) öfver fackföreningarna i Stockholm, deras medlemsantal och ställning till socialismen, måste förtroendet rubbas för de nuvarande svenska föreningarna såsom pålitliga organ vid förliknings- och skiljenämndernas verksamhet. En annan fråga är åter huruvida icke fackföreningarna skulle kunna återföras till den sunda och för de ifrågasatta nämndernas verksamhet gynsamma riktning, de från början intagit, genom åtgärder egnade att undandraga dem socialismens skadliga inflytande.

I samma mån arbetarefrågan med intresse af statsmagterna omfattas och allvarliga försök blifva gjorda till förbättrande af arbetsklassens ställning, torde ökad utsigt förefinnas att kunna öfvertyga arbetarne om det ohållbara och orimliga i socialismens läror, hvartill för öfrigt en närmare kännedom om dessa lärors verkliga innehåll skulle måhända lika kraftigt bidra.

Då inom den svenska lagstiftningen man hittills icke visat någon benägenhet för inrättandet af specialdomstolar, utan hellre gått i motsatt riktning, synes inrättandet af näringsdomstolar ensamt för afdömande af tvister rörande bestående arbetsaftal icke hos oss kunna med utsigt till framgång ifrågasättas.

Angående lämpligheten af skiljenämnder — vare sig de nu tillkommit på frivillighetens väg eller genom statsmagternas åtgärder samt vare sig de behandla endast några eller alla tvistemål mellan arbetsgifvare och arbetare — hyser man visserligen ännu mycket skiljaktiga åsigtter, sannolikt beroende på olika erfarenhetsrön inom olika länder och industri-grenar. Å ena sidan framhålles nemligen det obestriddiga gagn, som industrien haft af nämndernas verksamhet för undvikande och biläggande af strejker. Redan blotta tillvaron af en sådan nämnd och medvetandet, att tvistefrågan kan genom fredlig förhandling inför nämnden vinna en lycklig lösning, kunna vara tillräckliga för att afhålla från strejk eller stängning (lock-out); och om orsaken till missnöjet är af den beskaffenhet, att desamma kommer under behandling, kan, äfven i de fall, der någon rättelse

på grund af konjunktur- eller andra förhållanden ej är möjlig, förhandlingen inför nämnden förhindra utbrytandet af en strejk genom de upplysningar, som dervid komma i dagen.

Att nämndens utslag, i brist af förlikning, skall blifva rättvist, derför anses ock den bästa garanti finnas i sammansättningen af nämnden, der insigter och omdöme ej blott från en enda klass få göra sig gällande, utan utslaget blifver en produkt af den kombinerade sakkunskapen och omdömet hos båda parterna, arbetsgifvare och arbetare, hvilka hafva olika källor för sin kunskap och betrakta frågorna från olika synpunkter. Men å andra sidan saknas ej röster, som uttala sig ogynnsamt mot skiljenämnderna och i sådant afseende påpeka den stridslystnad, som visat sig vid förhandlingarna inför »refereen», mot hvars utslag intet vad finnes, förhandlingarnas långvarighet, naturligtvis beroende på parternas önskan att framdraga alla till hands stående argument, och derigenom ökade kostnader samt hufvudsakligen svårigheten att finna fullt tillfredsställande grunder för utslaget. Dessa anmärkningar träffa emellertid endast förfarandet, såvidt detsamma går ut på *skiljedom*, under det att emot nämndernas verksamhet för parternas *förlikning* några väsentliga anmärkningar ej kunnat göras; och då det visat sig, att ungefär 90 procent af tvistefrågorna blifvit lösta på förlikningens väg, synas de framställda anmärkningarna ej vara af beskaffenhet att väcka tvifvel om nyttan af förliknings- och skiljenämndernas verksamhet.

Med afseende å ifrågavarande tvisters dragande under nämndens pröfning har man att tänka sig, antingen att parterna äro förpligtade att underställa nämnden hvarje tvist af ifrågavarande slag, eller att den ena parten eger vitsord i detta fall, eller slutligen, att underställandet är helt och hållet frivilligt. Då hvarje tvång i detta afseende torde vara ej blott förkastligt utan äfven i det närmaste omöjligt att genomföra, synes man icke böra förutsätta annan grund för anlitaandet af nämnden än fullständig frivillighet, hvilken grund torde vara den säkraste att göra nämndens verksamhet fruktbärande.

Huruvida nämndernas inrättande bör göras beroende af den enskilda företagsamheten eller om statens medverkan dervid bör tagas i anspråk är en fråga, som jemväl är omtvistad — och ehuru i utlandet, särskildt i England, sympatierna till en början voro för frivilligt inrättade nämnder, har man mer och mer öfvergått till den uppfattningen, att af staten upprättade nämnder vore, om också endast såsom högre instans, af behovet påkallade.

Det var på den förra uppfattningen äfvensom på föreställningen om dylika nämnders obehöflighet inom vårt land som frågan föll vid 1887

års riksdag. Om än i vårt land förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare varit och ännu är bättre än mångenstädes i utlandet, hafva likväl företeelserna inom näringslivet och arbetsmarknaden under de senare åren ådagalagt, att det goda förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare jemväl hos oss väsentligen rubbats samt flerstädes efterträds af en fiendtlighet, som tagit sig uttryck i de numera allt vanligare och mera omfattande strejkerna, hvilka framkallat dels försök att genom valda skiljemän slita tvisterna, dels tanken på ständiga förlikningsnämnders inrättande.

Bland bevis härpå torde få räknas den vid innevarande riksdag af herr E. Beckman inom Andra Kammaren väckta och af 15 kammarens ledamöter biträdda motion, deruti begäres utredning rörande lämpligheten af en lagstiftning om förliknings- och skiljenämnder mellan arbetsgivare och arbetare.

Den begränsade erfarenhet, som vunnits vid de i vårt land gjorda försöken att genom skiljenämnder medla vid strejker, synes besanna den utomlands vunna, enligt hvilken resultatet anses hafva utfallit gynsamare i de fall, då skiljemännen varit ständiga, än då de varit valda för tillfället under pågående kamp mellan parterna. Ehuru dessa under strejk valda skiljemän egt all den insigt och den erkända opartiskhet, som är nödvändig för en allsidig, rättvis och noggrann pröfning af tvistepunkterna, har det ofta visat sig, att de likväl icke kunnat tillvinna sig all den auktoritet och det anseende för opartiskhet, som är ett af hufvudvilkoren för utslagetts hörsammande af de tvistande parterna. De permamenta nämnderna torde till följd häraf böra anses ega afgjort företräde framför de tillfälliga.

På grund häraf och då dylika nämnder visat sig i flera hänseenden synnerligen gagneliga vid biläggande af tvister mellan arbetsgivare och arbetare och möjligen kunna blifva af nytta jemväl i vårt land, samt då vidare sådana nämnder icke kunna antagas hos oss blifva inrättade på enskild väg, utan fordra statens medverkan och lagstadgade former för sin verksamhet, synes numera en utredning af denna fråga vara af omständigheterna påkallad, i hvilket syfte utskottet funnit sig ega fog tillstyrka denna del af motionen på sätt här nedan är föreslaget.

Statsmagternas medverkan för arbetarefrågans lösning har vidare af motionären på det sätt blifvit ifrågasatt, att nödiga penningmedel skulle förskjutas eller kredit beredas till underlättandet af konsumtionsföreningars bildande. Hvad man hufvudsakligen förebrått dylika föreningar, är dels den brist på affärsskicklighet, som ofta varit utmärkande för deras styrelser och handelsföreståndare, dels den omständigheten, att konsumtionskrediten i stor utsträckning tillämpats, hvilket medfört ökad konsumtion, i synnerhet

af öfverflödsvaror. Å andra sidan framhålles åter, att föreningarna visat sig vara i stånd att till billigare pris och i bättre kvalitet anskaffa medlemmarnes förnödenheter; och den uppfattningen torde vara den rigtigate, att konsumtionsföreningarna äro af synnerligt gagn och skulle vara det i ännu högre grad, om grundsatsen, att all försäljning skall ske kontant eller på mycket kort kredit, blefve allmännare antagen och följd. Med kreditgifvandet sammanhänger föreningarnas egen skuldsättning, hvilken understundom synes hafva antagit betydande proportioner, då exempelvis de af 23 föreningar med fastställd bolagsordning upptagna lån uti den vid ofvanbemälda bolagskomiténs utlåtande fogade redogörelse uppgifvas till sammanlagdt 390,000 kronor. Att under sådana förhållanden genom beviljandet af lån af statsmedel eller underlättande af krediten bidraga till en ökad skuldsättning synes utskottet så mycket mindre vara att förorda, som den brist på affärsvana, som, enligt hvad ofvan nämnts, understundom förefunnits hos styrelserna och föreståndarne, gör det sannolikt, att de till låns erhållna kapitalen icke skulle på så klokt sätt handhafvas som de genom egen omtanke förvärfvade. Detta bestyrkes äfven af den erfarenhet, som vunnits genom de af den franska nationalförsamlingen år 1848 till arbetareföreningarna utdelade understöden till arbetsassociationer, hvarigenom det anses ådagalagdt bland annat, »att statsunderstöden visat sig olycksbringande för föreningarna». En åtgärd, som deremot skulle kunna leda till lindring i föreningarnas kostnad, vore frihet från stämpel vid stadgad anmälan till handelsregistren och till fastställelse å bolagsordning; hvilken frihet jemväl kunde ifrågasättas för bostadsföreningar bland de arbetande klasserna, men utskottet har, i betraktande af dessa afgifters obetydlighet, likväl tvekat att framställa något förslag i denna riktning.

Ehuru utskottet håller före, att konsumtionsföreningarna, såsom hvilande på en sund och praktisk tanke, äro väl lämpade att förbättra arbetarens ställning genom att för honom underlätta sparsamhet och kapitalbildning, samt att dessa föreningars fortsatta utveckling således är högeligen önskvärd, anser sig likväl utskottet förhindradt att i fråga om beredandet af statsunderstöd åt dem understödjade motionen, synnerligast som det visat sig, att hufvudvilkoret för deras framgång är att söka i sådan sjelfhjelp — med eller utan arbetsgifvarens samarbete — som kan med förstånd och affärsskicklighet använda medlen samt utkämpa konkurrensen, under det att statshjelp eller ökad kredit sannolikt skulle slappa i stället för att utveckla sagda sjelfverksamhet.

Beträffande vidare den i motionen vidlyftigt behandlade frågan om

arbetarnes delaktighet i arbetsgifvarens vinst, är man vid bedömande af detta lönesystems värde i lika och till och med högre grad än i fråga om skiljedomsinstitutionen hänvisad till den utländska erfarenheten, för hvilken motionären lemnat en så uttömmande redogörelse, att utskottet torde, med hänvisning härtill, kunna inskränka sig till att i största korthet angifva de fördelar i allmänhet, som af motionären, efter den af honom citerade författaren N. P. Gilman, bland annat anföras. såsom förenade med detta system, nemligen att arbetsprodukten höjes i kvantitativt afseende, på grund af det intensivare arbetet, och i kvalitativt afseende, på grund af arbetarnes intresse för produktens afsättning, att arbetarnes intresse af att produktionskostnaderna göras så ringa som möjligt bidrager till arbetsmaterialiernas sparande, samt slutligen att det goda förhållande, som genom det visade tillmötesgåendet från arbetsgifvarnes sida uppkommer, verksamt, om också ej ofelbart, förhindrar utbrytandet af strejker.

Af systemets vedersakare anföras emot detsamma hufvudsakligen två betänkligheter, den ena att, då arbetarne i händelse företaget medför vinst ega rätt till del i detsamma, arbetsgifvarne, derest motsatsen skulle inträffa, kunde göra anspråk på en motsvarande skyldighet hos arbetarne att tåla nedsättning i sina löner, hvarigenom dessa skulle komma att sänkas under det belopp, som åtnjutes af icke participierande arbetare, och den andra, att den inblick i affärens resultat, som är nödvändig för att arbetarne skola kunna kontrollera, att den dem tillkommande andelen stöder sig på en riktig beräkning af vinsten, skulle kunna vara till skada för affären och i allt fall endast med obenägenhet af arbetsgifvaren tillåtas. Den förra anmärkningen saknar emellertid all grund i de faktiska förhållandena, då något ansvar för arbetarne till deltagande i förlusterna aldrig ingått i participationsidén, enligt hvilken arbetsgifvaren frivilligt alltid medgifver minst lika hög arbetslön som i företag, der participation ej finnes, och *derjemte* andel i vinsten, helst så stor, att den om möjligt till någon del skulle kunna sparas för framtiden, hvilket tillägg är honom möjligt på grund af ofvan till förnån för systemet anförda omständigheter.

Hvad den andra anmärkningen beträffar, torde det först böra påpekas, hurusom ett offentliggörande af de ekonomiska resultaten af affärsföretag icke i regel visat sig skadligt eller olämpligt, i afseende hvarå må erinras om de offentliga redogörelserna för vissa bolags, särskildt bankers ställning. Vidare torde det ej vara omöjligt att lösa denna fråga på ett sådant sätt, att det understundom skadliga och förhatliga i ett dylikt offentliggörande till större delen skulle försvinna, om kontrollen öfverlemnades åt en eller flera, af båda parterna eller, i händelse af olika mening dem emellan, af offentlig myndighet utsedde förtroendemän, hvilka till yttermera visso kunde

tillförbindas att icke yppa annat rörande bokföringen, än hvad angår slutresultatets — vinstens eller förlustens — verkliga belopp. Enligt gällande bevillningsförordning äro för öfrigt aktiebolag och vissa verk ålagda att till bevillningsberedningen insända bestyrkt utdrag af sina senast afslutade räkenskaper samt andra bolag och enskilda arbetsgifvare skyldiga att lemna uppgift om de hos dem anställda personers årsinkomst. Samma skyldighet åligger i viss mån äfven, vid stadgad påföljd, hvarje annan skattskyldig, hvadan ett offentliggörande af affärsföretags årsvinst icke utgör någon nyhet i lagstiftningen. Dessutom torde det ej böra lemnas obeaktadt, att det af arbetsgifvaren genom införandet af participationen visade tillmötesgåendet emot arbetarne ofta hos dem alstrat ett motsvarande förtroende, som minskat och i många fall borttagit de senares benägenhet att vilja kontrollera rättigheten af uppgifterna om affärsvinsten.

Rörande de medel, hvarigenom staten skulle kunna befrämja en arbetsorganisation, åsyftande enigt samarbete mellan arbetsgifvare och arbetare, af så bepröfvadt värde som delaktighetssystemet anses vara, hafva i andra länder olika tillvägagånganden föreslagits och användts.

Bland dylika medel framstå dels de i det af motionären omnämnda franska lagförslaget »loi sur le contrat de participation aux bénéfices» intagna bestämmelserna angående arbetares frihet från ansvar för möjligen i företaget inträffande förluster och angående sättet för kontrollen å beräkningen af arbetsvinsten, dels det i ett annat franskt lagförslag uppställda stadgande, enligt hvilket staten vid uppgörande af aftal om leveranser eller annat arbete för dess räkning samt vid meddelande af koncession för bedrivande af vissa näringar, *vid i öfrigt lika anbud*, gifver företräde åt den arbetsgifvare, som tillförsäkrat sina arbetare del i vinsten.

I en portugisisk lag af den 22 maj 1888, som förklarar tobaksfabrikationen som ett statsmonopol, tillerkännes arbetarne i denna industri viss del af vinsten att efter särskilda grunder dem emellan fördelas.

Häraf så väl som af motionärens redogörelse torde framgå, att delaktighetssystemet hittills haft det enskilda intresset och företagsamheten att hufvudsakligen tacka för sin jembeförelsevis betydliga framgång. Det säger sig för öfrigt sjelft, att staten vid en anordning, som helt och hållet måste hvila på frivillighetens grund, icke kan eller bör i något afseende direkt inverka på reglerande af vilkoren för det fria aftalet emellan arbetsgifvare och arbetare, hvarpå participationssystemet hvilar. Men å andra sidan lärer dock häraf icke följa, att staten helt och hållet bör undandraga sig all medverkan för att till allmänt gagn medelbart befrämja sådana anordningar som delaktighetssystemets allmännare tillämpning, derest detta pröfvas gagneligt.

Staten torde härvid hos oss likasom i Portugal möjligen genom eget föredöme kunna uppmuntra näringsidkarne att i sina industriella företag införa delaktighetssystemet. Denna princip är redan i någon mån införd vid statens jernvägar, hvarest en del af vinsten årligen afsattes till tjänstemännens pensionering, och det torde förtjena att tagas i öfvervägande, huru vida staten bör och kan till ömsesidig fördel på det sätt utsträcka systemet till de industrigrenar, hvarest staten sjelf uppträder såsom arbetsgifvare, att den medgifver arbetarne del i vinsten, der sådant kan pröfvas möjligt och lämpligt.

Motionären har slutligen såsom ett verksamt medel till systemets införande föreslagit, att staten skulle genom offentliggörandet af erfarenhetsrön från dess tillämpning inom och utom landet, sprida allmännare kännedom om dess verkliga beskaffenhet och fördelar och derigenom klargöra för arbetsgifvaren och arbetaren deras ömsesidiga pligter och skyldigheter härutinnan.

Då den af motionären omnämnda ringa anslutningen till detta system bland vårt lands arbetsgifvare och arbetare, likasom dess obetydliga och sena tillämpning, synes vara en följd af obekantskap med denna organisations verkliga innebörd och mångsidiga användning, torde spridandet af lämpliga skrifter till allmänhetens upplysande rörande systemets stora betydelse för näringarnas utveckling och arbetarefrågans lösning vara för ändamålet lika gagneligt och befogadt som den genom statens försorg förut verkställda spridningen af skrifter till nykterhetens befrämjande.

Enär delaktighetssystemet, som pröfvats inom ett stort antal näringgrenar i olika länder under en tid af öfver ett halft sekel, dervid enligt sammanstående vittnesbörd i allmänhet visat sig utgöra ett medel att utjemna och försona de motsatser, som framträda emellan arbetarens och arbetsgifvarens olika intressen under det rena lönesystemet, och enär detta sätt att aflöna arbetaren med andel i affärsvinsten jemte den fasta lönen flerstädes medfört sådana fördelar som att utjemna lönernas ofta förekommande otillräcklighet genom ett lönestillskott, som icke direkt kan anses hafva flutit ur husbondens ficka utan är en följd af den genom vinstdelaktigheten ökade inkomsten af arbetet utöfver dess förut normala belopp, äfvensom att i regel öka och förbättra produktionen samt att i flera fall förvandla de missnöjda löntagarne till i företaget intresserade, sina husbönder tillgifna och med sin ställning belåtna arbetare, som i regel icke låta förmå sig att strejka eller vidtaga andra åtgärder, som skulle skada arbetsgifvarens och deras i viss grad sammanfallande intressen, så synes det utskottet sannolikt, att detta lönesystem skulle, om det vunne allmännare tillämpning inom vårt land, der sådant vore möjligt, komma

att äfven här medföra beaktansvärda fördelar, på grund hvaraf ock utskottet ansett sig böra förorda motionärens förslag i hvad det äsyftar frågans utredning och främjande jemväl genom spridande af skrifter till allmänhetens upplysning rörande dess betydelse för arbetarefrågans lösning.

Hvad angår motionärens förslag till hemslöjdens uppmuntrande och slöjdskicklighetens spridande bland folket såsom ett kraftigt medel till förbättrande af arbetarnes ekonomiska förhållanden, så torde hemslöjdens stora betydelse och välsignelsebringande inflytande på befolkningens ekonomiska och sedliga tillstånd samt dess pedagogiska nytta såsom läroämne i skolan under senare tider hafva vunnit ett lika allmänt som fullständigt erkännande. Talande bevis härpå utgöra de åtgärder, som enligt den ofvan meddelade redogörelsen vidtagits såväl af regering och riksdag som af landsting och hushållningssällskap för att åt det uppväxande släktet meddela undervisning i slöjd.

Ehuru utskottet icke varit i tillfälle att utreda det exakta belopp och det detaljerade användandet af de anslag, som af de sistnämnda myndigheterna för slöjdändamål anvisats, har utskottet likväl inhemtat, att betydande anslag (utgörande enligt Tidskrift för Landsting under år 1888 130,590 kr.) härför varit tillgängliga samt att undervisningskurser i slöjd, delvis vid s. k. högre eller fortsättnings-slöjdskolor, varit för folkskolelärare som småskolelärare och lärarinnor inom många landstingsområden med de af landstingen anvisade medel anordnade. Dessa lokala myndigheter hafva härigenom visat sig ega både intresse och medel att efter hvarje ords förhållanden på ett förtjenstfullt sätt befrämja denna viktiga angelägenhet, och utskottet vågar därför hålla före, att samma myndigheter jemväl äro bättre egnade än staten att sjelfva verkställa och vårda sådana detaljåtgärder, som motionären föreslagit och som för öfrigt synas för ändamålet lämpliga.

Endast rörande bristen på s. k. högre slöjdskolor har klagan inom flera landsdelar försports, likasom öfver bristande tillgångar för upprättande af dylika läroanstalter, afsedda att dels bibringa nödig insigt i pedagogisk slöjd åt folkskolans, mindre folkskolans och småskolans lärare och lärarinnor, dels att i öfrigt sprida insigt och skicklighet i slöjd till blifvande slöjdlärare med flere.

Såsom af ofvan lemnade redogörelse synes, finnas för närvarande visserligen några dylika slöjdskolor upprättade, men dessa äro fåtaliga och förekomma blott inom vissa delar af landet.

Då den fortsatta utvecklingen af skolans slöjdundervisning till stor del är beroende på dylika högre slöjdskolors tillvaro på lämpliga platser inom landet, synes det med fog kunna ifrågasättas, huruvida icke några

dylika läroanstalters upprättande borde med bidrag af statsmedel understödjas. En undersökning om behovet häraf såväl som om sättet och läget för dessa skolor är emellertid härför i främsta rummet af nöden.

Utskottet har med anledning häraf ansett sig böra på det sätt understödja denna del af motionen, att utskottet tillstyrker, att Riksdagen må i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla om dylik utredning.

Motionären har vidare ifrågasatt statsmagternas understöd för beredande åt arbetarne af sundare, rymligare och billigare bostäder, särskildt genom upplåtelse af mark på kronoskogarne till bostad och odling.

Åt sistnämnda sätt att bereda bostad för arbetare hafva statsmagterna redan egnat uppmärksamhet genom ofvan omnämnda åtgärder, som vidtagits för beredande af odlingslägenheter åt mindre bemedlade, hvarför något utskottets yttrande härom icke torde vara erforderligt.

Den behjertansvärda frågan om beredandet af billiga arbetarebostäder i öfrigt torde såsom hittills skett lämpligast befrämjas genom att härför intressera den enskilda företagsamheten och offervilligheten, möjligen under medverkan af respektive kommuner, hvarför förslaget om utverkandet af statens direkta understöd för detta ändamål icke synes utskottet vara af rådande förhållanden påkalladt.

Hvad åter angår motionärens förslag att åvägabringa bättre bostäder åt arbetarne genom *en lag angående byggnaders beskaffenhet* med motsvarande *helsovårdsåtgärder*, så innehåller gällande byggnadsstadga enligt utskottets åsigt alla bestämmelser, som på lagstiftningens väg äro erforderliga, för att byggnaderna i de orter stadgan tillämpas skola erhålla sundt läge, byggnadssätt och inredning samt derjemte motsvara billiga anspråk på smak och prydlighet. Den skildring af arbetarebostädernas beskaffenhet, som motionären hemtat från en i Göteborg nedsatt komité år 1865, eller 9 år före byggnadsstadgans utfärdande, öfverensstämmer icke, så vidt utskottet kunnat inhemta, med det nuvarande tillståndet, hvilket måste erkännas hafva under den senare tiden i allmänhet blifvit i väsentlig grad förbättradt, till följd af bland annat denna stadgas tillämpning, hvilken, i samma mån den vinner ökad noggrannhet och enhet, synes göra den föreslagna lagstiftningsåtgärden behöflig.

Samma omdöme torde äfven gälla de föreslagna ändringarna af helsovårdsstadgan i syfte att deri införa verksammare bestämmelser rörande dels tillgång på godt och tjenligt vatten till dryck, annat husbehof och renhållning, dels affallsämnen och bekvämlighetsinrättningar m. m., hvarom utförliga föreskrifter i stadgan redan finnas.

Äfven i afseende på den öfverklagade öfverfyllnaden af vissa bostä-

der finnas bestämmelser meddelade. I § 13 af nämnda stadga föreskrifves nemligen, att helsovårdsnämnden »må kunna förbjuda att i ett och samma rum inhyra så stort antal personer, att genom deras sammanboende större fara för helsan kan uppkomma». Klagomål hafva likväl allmänt försports öfver tillämpningen af denna bestämmelse, hvilken, efter hvad känt är, flerstädes förblifvit nästan en död bokstaf. Detta förhållande torde föränledas deraf att afgörandet af frågan om och när öfverfyllnad af bostad må anses i högre grad helsovådlig öfverlemnats till den subjektiva uppfattningen hos nämnden, hvilken i följd af det obestämda begreppet om högre eller ringare grad af sanitär våda i en befintlig öfverfyllnad af bostadslägenhet ofta torde finna sig tveksam och i saknad af säker grund och erkänd auktoritet för ett verksamt ingripande.

En förändring af detta stadgande i syfte att undanrödja öfverfyllnadens vidtgående olägenheter synes därför önskvärd.

I händelse en bestämmelse om visst minimiutrymme i bostad för hvarje der inhyt person i andra hänseenden vore lämplig, skulle ett dylikt stadgande genom dess lättare tillämpning säkerligen bättre motsvara ändamålet. Då dylika minimibestämmelser för utrymme i bostad per individ med framgång lära tillämpas i andra länder, har utskottet ansett sig ega fog tillstyrka en utredning af frågan jemte de åtgärder i antydd riktning, som deraf kunna finnas föränledda.

Hvad slutligen beträffar de af motionären föreslagna lagstiftningsåtgärder, hvarigenom de samhällsomstörtande partier, som under olika namn arbeta på de bestående samhällsformernas upplösning, kunde i högre grad än hittills hindras att skadligt inverka på arbetarebefolkningen, har utskottet visserligen ej kunnat förbise vigten och behovet deraf att någon gräns måtte sättas för den allt mer och mer hänsynslösa agitation, hvaraf dessa partier begagna sig för att söka nedbryta samhällsordningens grunder, en agitation som i vissa fall visat sig icke sky några medel för att bland arbetarebefolkningen sprida partiets förledande villomeningar om lyckligare samhällstillstånd på den bestående samfundets ordningens ruiner och som icke ens dragit i betänkande att för dessa lärar söka förvärfva proselyter jemväl bland barnen. Ett exempel på denna agitation är af den beskaffenhet, att utskottet ansett sig böra låta det samma komma till Riksdagens kännedom, genom att såsom bilaga (Litt. B) till detta utåtande bifoga en skrifvelse från herr erkebiskopen till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, föränledd af en från skolrådet i Bromma församling gjord annälan om det utilistiska samfundets verksamhet derstädes äfvensom ett utdrag ur samfundets stadgar.

Dessa försök att sprida mot samhället och religionen fiendtliga villoläror jemväl bland ungdomen äro beklagligen icke allenastående.

Huru beaktansvärda de af motionären förordade lagstiftningsåtgärderna i syfte att skydda arbetarebefolkningen mot förförelse genom socialistiska läror, innan dessa vunnit öfverhand, än måste erkännas vara, har utskottet likväl vid öfvervägande häraf icke kunnat undgå att finna, hurusom dessa åtgärder för att fylla det uppgifna ändamålet skulle komma att beröra flera områden inom lagstiftningen och deri påkalla betydande förändringar, hvilka derjemte för att blifva verksamma skulle erfordra sådana ändringar i tryckfrihetsförordningen, att dess gällande bud kunde sättas i kraft och vinna åtlydnad.

De krafter, hvaröfver ett tillfälligt utskott förfogar, stå uppenbarligen icke i rimligt förhållande till den vidlyftiga utredning, som skulle erfordras för att kunna tillförlitligt angifva beskaffenheten och omfattningen af det åsyftade lagstiftningsarbetet.

Det har derjemte synts antagligt, att framgången af motionärens öfriga af utskottet förordade förslag till främjande af arbetarefrågans lösning skulle försvåras och försenas, om dessa skulle sammanföras med och göras beroende af så omtvistade och omfattande ändringar af författningar och grundlagar som de i motionen åsyftade.

Då det slutligen torde vara uppenbart, att ensamt en skyddslagstiftning mot socialismens och anarkismens stämplingar i längden föga torde kunna uträtta till samhällets bevarande, utan att i samband dermed sådana positiva åtgärder vidtagas, som tillfredsställa arbetarnes billiga kraf och derigenom minska behovet af sagda skyddslagstiftning, samt Kongl. Maj:t, utan Riksdagens åtgärd, icke lärer underlåta att, derest förhållandena skulle prövas dertill föranleda, i tid framlägga erforderliga förslag till skyddande af samhällsordningen, har utskottet ansett sig böra hemställa, det Första Kammaren ville för närvarande lemna denna del af motionen utan afseende.

Det af motionären väckta förslaget, att de af honom begärda utredningar måtte öfverlemnas åt en med görligaste första af Kongl. Maj:t utsedd komité af lämpliga personer, har utskottet ansett icke böra till något Riksdagens uttalande föranleda, emedan bestämmandet af sättet för utredningarnas verkställande lämpligast torde böra åt Kongl. Maj:t öfverlemnas.

Af hvad sålunda anförts framgår, att utskottet, som funnit de flesta af motionärens förslag vara af beskaffenhet att ej nu böra föranleda någon Riksdagens åtgärd, ansett sig hafva skäl att tillstyrka en utredning rörande, dels huruvida och på hvad sätt förliknings- och skiljenämnder mellan arbetsgifvare och arbetare må kunna i vårt land upprättas, dels

huru ett allmännare tillämpande af ett lönesystem, bygdt på arbetarens delaktighet i arbetsgifvarens vinst (participation) lämpligen må, särskildt genom spridande af härom upplysande skrifter, kunna härstädes främjas, dels huruvida och på hvilka platser högre slöjdskolor böra med bidrag af statsmedel understödjas, samt dels huruvida öfverfyllnad i bostadslägenhet må kunna verksammare än hittills förebyggas genom ändring af helsovårdsstadgans hithörande föreskrifter.

På grund häraf får utskottet hemställa,

att ifrågavarande motion måtte på det sätt bifallas, att Första Kammaren ville för sin del besluta, att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhåller, det täcktes Kongl. Maj:t till främjande af arbetarefrågans lösning låta, på sätt lämpligt funnes, verkställa närmare utredning i de hänseenden utskottet här ofvan angifvit, samt, sedan de förordade utredningarne fullgjorts, inkomma till Riksdagen med de förslag och i öfrigt vidtagna de åtgärder, som med anledning deraf må finnas påkallade.

Stockholm den 12 april 1892.

På utskottets vägnar:

LARS BERG.

Reservation:

af friherre *R. Klinckowström*: Tacksam för det välvilliga understöd utskottet lemnat vissa delar af min motion rörande arbetarefrågan, nödgas jag likväl reservera mig mot det slut, hvarvid utskottet i detta afseende stannat.

Den innersta meningen med min ifrågavarande motion är nemligen den att undandraga och skydda den talrika arbetareklassen för den skadliga och samhällsomstörtande inverkan, som de fåtaliga anarkisterna utöfva på de talrika arbetarne.

Detta arbetareklassens frigörande från anarkisternas skadliga och farliga inflytande tror jag endast kunna ske genom att på ett rättvist sätt tillfredsställa arbetareklassens berättigade önskemål i ekonomiskt, moraliskt och politiskt hänseende. Att utskottet endast i några få afseenden gillat och godkänt dessa mina åsikter, derom kan hvar och en öfvertyga sig, som jemför min motion med hvad utskottet här ofvan föreslår.

Derför måste jag vidhålla min i motionen gjorda hemställan,

att Riksdagens Första Kammare ville för sin del besluta en underdånig skrifvelse med anhållan, att Kongl. Maj:t täcktes med görligaste första utse en komité af dertill lämpliga personer, för att utreda den s. k. arbetarefrågan till alla dess delar, och på grund deraf framställa de förslag till förbättrande af arbetareklassens ställning, hvartill ifrågavarande utredning kan föranleda.

Bil. A.

Uppgift öfver fackföreningar och politiska arbetarekorporationer i Stockholm.

Branch.	N a m n .	Medlemsantal.		Anmärkningar.
		Tillhörande soc.-part.	Tillhör ej soc.-part.	
Träbranschen	Tillhörande <i>Träarbetareförbundet</i> för Sverige (styrelse i Stockholm):			
	Möbelsnickeriarbetarnes fackfören.	116		
	Träarbetareföreningen	83		
	Byggnadssnickarnes och timmer- männens fackförening	78		
	Varfs- och skeppstimmermännens fackförening		35	
	Snickeriarbetarefackföreningen	20		
	Pianoarbetarefackföreningen		17	
	Vagnmakarefackföreningen	43		
	Modellsnickarnes fackförening	10		
	Föreningar ej tillhörande <i>Trä- arbetareförbundet</i> :			
Tunnbindareföreningen	80			
Ornamentsbildhuggarefackfören.			*)	
Jern- och Me- tall-industri- branschen	Föreningar tillhörande <i>Jern- och Metallarbetareförbundet</i> (styrelse i Stockholm):			
	Norra Jernarbetarefackföreningen	306		
	Södra dito	150		
	Vestra dito	60		
	Metallarbetarefackföreningen		25	De yngsta för- eningarna inom branschen cirka 1 år.
	Kopparslagarefackföreningen		60	
	Rörarbetarefackföreningen		50	
	Bleck- och Plåtslagarnes fackfören.	63		
Gjutarefackföreningen	175			

*) Antalet obekant.

Branch.	N a m n .	Medlemsantal.		Anmärkiugar.
		Tillhörande soc.-partl.	Tillhör ej soc.-partl.	
<i>Ej tillhörande jern- o. metall- arb.-förbundet Grofarbetare</i>	Filhuggarefackföreningen		*)	
	Smeds- och Hofslageriarbetarefack- föreningen		*)	
	Maskinarbetarefackföreningen ...		250	
	Maskinistlogen		*)	
	Nya Maskinistföreningen		50	
	Grofarbetareföreningen	50		
	Hamnarbetareföreningen	50		
	Kolbärareföreningen	39		
<i>Byggnads- industri- branchen</i>	<i>Kakelugnsmakeriarbetarefackfö- eningarnas förbund (för hela Sverige, styrelse i Stockholm):</i>			
	Kakelugnsmakeriarbetarefackföre- ningen	50		
	<i>Måleriarbetareförbundets hufvud- afdelning</i>	120		
	<i>Öfriga föreningar:</i>			
<i>Beklädnads- industri- branchen</i>	Murarefackföreningen	100		
	Glasmästeriarbetare-dito	20		
	Gipsarbetare-dito	30		
	Stenhuggeriarbetare-dito	*)		
	Sömmerskeförbundet		*)	
	<i>Skrädderiarbetareförbundet (för he- la Sverige, styrelse i Stockholm):</i>			
	Skrädderiarbetarefackföreningen ...	300		

*) Antalet obekant.

Branch.	N a m n.	Medlemsantal.		Anmärkingar.
		Tillhörande soc.-part.	Tillhör ej soc.-part.	
	<i>Skomakeriarbetareförbundet</i> (för hela Sverige, styrelse i Stockholm):			
	Skomakeriarbetarefackföreningen ..	250		
	<i>Hattmakeriarbetareförbundet</i> (för hela Sverige, styr. i Stockholm):			
	Stockholm-Sundbybergs hattmakeriarbetarefackförening	70		
	Garfveriarbetare-dito		*)	
<i>Möblerings- industri- branchen</i>	<i>Tapetserare- och Sadelmakareförbundet</i> (för hela Sverige, styrelse i Stockholm):			
	Tapetserarefackföreningen	36		
	Sadelmakare-dito	33		
<i>Diverse brancher</i>	<i>Typografförbundet</i> (för hela Sverige, styrelse i Stockholm):			
	Typografiska föreningen		500	
	Typografiska agitationsklubben ..	54		
	<i>Bageriarbetareförbundet</i> (för hela Sverige, styrelse i Stockholm):			
Bageriarbetareförbundets Stockholmsafdelning			*)	
Stockholms bageriarbetaregesällförening			*)	(Tillhör ej bageriarbetareförbundet.

*) Antalet obekant.

Branch.	N a m n.	Medlemsantal.		Anmärkningar.
		Tillhörande soc.-part.	Tillhör ej soc.-part.	
	<i>Skandinaviska korkarbetareförbundet</i> (för hela Skandinavien):			
	Skandinaviska korkarbetareförbundets Stockholmsafdelning	*)		
	<i>Tobaksarbetareförbundet</i> (för hela Sverige, styrelse i Stockholm):			
	Tobaksarbetareförbundets Stockholmsafdelning	300		
	<i>Öfriga föreningar:</i>			
	Fosfatarbetarefackföreningen	55		
	Repslageriarbetare-dito		*)	
	Norra Spårvägsbolagets personal		*)	
	Strykerskefackförbundet		*)	
	Bokbinderiarbetare-dito		*)	Förb. för Sverige under bildning.
	Korgmakeriarbetare-dito	25		
	Rörstrands arbetareförbund	224		
	Gross- och minuthandelsarbetarefackföreningen		*)	
	Gasverksarbetarefackföreningen	20		
	Sockerbruksarbetarefackfören.	76		
	Kol- och vedutkörare-dito	23		
	Eldare-dito	68		
	Stadsbuds-dito		*)	
	Droskkusk-dito		*)	Hufvudsakligast sjukkassa.

*) Antalet obekant.

Branch.	N a m n.	Medlemsantal.		Anmärkingar.
		Tillhörande soc.-part.	Tillhör ej soc.-part.	
	<i>Politiska föreningar:</i>			
	Socialdemokratiska förbundet	50		
	Norra arbetareklubben	45		
	Kungsholms arbetareklubb	96		
	Katarina dito	47		
	Östermalms dito		*)	
	Föreningen för f. d. militärer	50		
	Stockholms arbetareförening		*)	
	Stockholms södra arbetareförening		*)	
	Stockholms västra dito		*)	
	Summa	3,465	987	tillsammans 4,452

Obs. Af ofvanstående 68 föreningar saknas uppgift om medlemsantalet för 21, deraf 2 socialistiska och 19 icke socialistiska föreningar; af de återstående 47 föreningarna äro 39 socialistiska med 3,465 medlemmar och 8 icke socialistiska med 987 medlemmar.

*) Antalet obekant.

*Bil. B.**Till herr statsrådet och chefen för kongl. ecklesiastikdepartementet.*

Då skolrådet i Bromma församling till undertecknad öfverlemnad när-
lagda skrifvelse, med anhållan, att jag måtte bringa densamma till Kongl.
Maj:ts kännedom, och jag icke trott mig böra alldeles vägra ett bifall till
denna anhållan, tager jag mig härmed friheten att till herr statsrådet öfver-
sända omförmälda skrifvelse. Mycket väl inser jag, att den icke kan för-
anleda någon omedelbar åtgärd, men innehållet torde likväl förtjena upp-
märksamhet, helst det beskrifna oskicket ty värr icke är någon enstaka före-
teelse. Äfven i Stockholm lära nemligen utilisterna hålla sina söndags-
skolor, till harm och bedröfvelse för alla rättänkande människor. Huru-
vida detta kan förhindras genom en tillämpning af §§ 7 och 62 i gäl-
lande folkskolestadga, vill jag tills vidare för egen del lemna derhän. Skulle
så icke kunna ske, är uppenbarligen en ny lagstiftning i frågan nödvändig.

Upsala den 18 september 1891.

Vördsammast
A. N. Sundberg.

Till herr erkebiskopen.

Sedan undertecknad, pastor i Bromma församling, vid årets början
afgifvit sin embetsberättelse till herr erkebiskopen, hafva i församlingen timat
händelser, hvilka äro föremål för pastors, kyrkorådets och snart sagdt hela
församlingens djupa bekymmer. Under sistlidna vinter uppträdde den
kände ateistiske agitatorn Victor Lennstrand i Sundbyberg med föredrag,
i hvilka Kristus och kristna religionen oförtäckt smädades. I ett föredrag,

som åhördes af undertecknad pastor, yttrade han t. ex., att Kristi rike är villfarelsens, vidskepelsens och lögnens rike, att Kristus sjelf knappast kan anses ega medborgarerätt inom sanningens rike, att människan icke eger en odödlig själ o. s. v. Lennstrands föredrag mottogs med mycket bifall — handklappningar — af en icke ringa skara bland Sundbybergs arbetare. Resultatet af Lennstrands föredrag var bildandet i Sundbyberg af en utilitistisk förening eller en ny afdelning af det i vårt land på flera orter spridda s. k. utilitistiska samfundet, hvars program härhos följer. Kyrkorådet tog i öfvervägande, huruvida icke Lennstrand kunde förbjudas att i församlingen uppträda med föredrags hållande, men fann detta ogörligt. Den enda författning, som kunde komma i fråga att tillämpa, var, syntes det, kongl. förordningen den 11 december 1868. Men vid närmare öfvervägande fann kyrkorådet det icke möjligt att använda densamma mot Lennstrand, ty förordningen talar uttryckligen blott om sådana föredrag, som hållas vid sammankomster till andaktsöfningar. Men der Lennstrand håller föredrag, förekomma naturligtvis inga andaktsöfningar. De sammankomster, hvilka han och hans anhängare föranstalta, hafva ett ändamål diametralt motsatt ändamålet med de sammankomster, berörda förordning omnämner. Under sådana förhållanden måste kyrkorådet afstå från all tanke att med denna förordning freda församlingen mot den fräcka ateismen. Herr Lennstrand har emellertid sedan vinterns slut ej varit mycket synlig i Sundbyberg; troligen har han varit allt för upptagen af ateistisk agitation på andra håll.

Emellertid har den utilitistiska föreningen i Sundbyberg blomstrat och räknar ganska många medlemmar af både män och kvinnor. De tillhöra troligen alla fabriksarbetarnes klass, utom en fabrikör och hans hustru. Med utilismen förbinda de socialistiska sträfvanen, en sida af saken, hvilken dock icke står i lika omedelbart förhållande till kristendomen. Den utilitistiska föreningen, som är en trogen afbild af sin mästars glödande hat mot kristendomen, uppträder med öppet visir och missionerar bland de kristne för ateismen. Och den mest förargelseväckande formen för sagda mission är upprättandet af en utilitistisk söndagsskola i Sundbyberg. Vid det förberedande möte, der söndagsskolefrågan afhandlades, var undertecknad pastor närvarande och förestälde föreningens ledamöter på ett allvarligt och bevekande sätt det oskickliga och opassande — att tala med dem om det ogudliga är alldeles resultatlöst — i att draga barnen in i den ateistiska agitationen. Jag förestälde dem det orimliga i att barnen skola i folkskolan lära sig tro på Gud, Kristus, evigt lif o. s. v., men i söndagsskolan få inhemta, att allt sådant endast är sagor, dumheter och bedrägerier, såsom utilisterna kalla det. Fåfångt: söndagsskolan upprät-

tades och har redan trädt i verksamhet. Och det finnes tillräckligt utilitiska föräldrar för att barn ej skola saknas i denna skola, och med lokelser kommer man utan tvifvel att draga dit barn af många andra föräldrar, som äro religiöst indifferent. De frikyrkliges och sekternas bepröfvade metod skola utilisterna ej försumma att begagna. Derom talades uttryckligen vid det ifrågavarande mötet.

Kyrko- och skolrådet har tagit i öfvervägande, hvad som från dess sida kunde vara att göra för att förhindra upprättandet och fortsättandet af en utilitisk söndagsskola. Skolrådet har tagit kännedom om paragraferna 7 och 62 i gällande folkskolestadga, enligt hvilka skolrådet skall hafva inseende öfver enskilda skolor och i vissa fall äfven kunna förbjuda upprättandet af sådana. Men då af paragrafen 7 otvetydigt framgår, att skolrådet ej har att öfva inseende öfver andra enskilda skolor än dem, hvilka afse att meddela sådan undervisning, som folkskolestadgan föreskrifver, men den utilitiska söndagsskolan alls icke meddelar så beskaffad undervisning och alls icke vill eller kan träda i stället för folkskolan, i ty att den hvarken undervisar i alldeles samma ämnen, ej heller i samma kurser, så vidt ämnena kunna vara desamma, har skolrådet icke ansett sig kunna med stöd af gällande författning inskrida mot ifrågavarande utilitiska undervisningsanstalt.

Det är en sorglig företeelse, att sålunda icke blott vuxna personer, utan ock små barn skola i ett kristligt samhälle vara prisgifna åt den mest uppenbara och fräcka ateistiska agitation. Hvarför skola vi underhålla folkskolan, hvarför skola kristna föräldrar tvingas att skicka sina barn i folkskolan, när man icke eger den ringaste garanti, att icke barnen der af utilitiska barn få lära sig att smäda religionen? Och hvilken förargelse ligger icke deri, att läraren förbjuder barnen att gå i den utilitiska söndagsskolan, men föräldrarne skicka dit dem? Huru skola barnen kunna straffas för föräldrarnes brott? Griper man till utvägen att relegera de utilitiska barnen ur folkskolan, hvad blir följderna? Jo, att dessa barn blifva sämre än hedningar. Och för det andra, huru många föräldrar skulle icke med nöje skicka sina barn i den utilitiska skolan, om de visste, att de derigenom kunde slippa hålla dem i folkskolan?

Den ställning utilismen skapat i samhället är farlig och kan snart blifva outhärdlig.

Kyrko- och skolrådet vänder sig i detta angelägna ärende till herr erkebiskopen dels för att utbedja sig herr erkebiskopens råd, dels ock för att anhålla, det herr erkebiskopen ville öfverlemna denna skrifvelse till Kongl. Maj:t till Dess kännedom, på det Kongl. Maj:t måtte taga ställ-

ningen i öfvervägande och vidtaga de åtgärder, som Kongl. Maj:t finner sakens allvar kräfvä.

Bromma den 12 sept. 1891.

H. D. Janson,
kyrkoherde.

Fritiof Alfvegren,
lektor.

Per Bergstedt,
verkmästare.

A. P. Johansson,
landtbrukare.

P. J. Löfström,
arkitekt.

Stadgar för Utilistiska Samfundet.

Samfundets program.

Det utilistiska samfundet lär, att detta lifvet är det enda, om hvilket vi veta någonting, och att människans mål är att söka minska lidandet och bereda tillfälle för så många som möjligt att blifva lyckliga.

Det uppträder afgjordt mot hela den kristna verldsåskådningen, bekämpar all tro på något öfvernaturligt och all slags teologi såsom oförnuftig och vidskeplig, söker sprida upplysning och hänföra moralen och sedebuden till förnuftiga bevekelsegrunder.

Det agiterar för fullständig religions-, yttrande-, tryck- och församlingsfrihet, fordrar att hvarje ärlig åsigt fritt skall få förkunnas, protesterar mot hvarje statskyrkans tillvaro, uppställer som hvars och ens rätt att ej behöfva låta sina barn uppfostras i annan tro än föräldrarne önska och att få ingå äktenskap och begravas utan presterligt biträde samt fritagas från gällande edstväng.

7. Personer, som af en eller annan anledning ej kunna öppet tillhöra samfundet, få ingå som passiva medlemmar på de vilkor som i ofvan nämnda moment angifvas. Öfver dessa medlemmar förer afdelningens ordförande särskild matrikel, hvilken blott är tillgänglig för styrelsen.

Samfundet verkar genom offentliga föredrag, diskussioner, söndags- och aftonskolor, broschyrers spridning och söker att genom petitioner till vederbörande myndigheter åt sina medlemmar utverka de rättigheter, som antydas i 3:e punkten af programmet.